LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

XALQARO HUQUQDA AYOLLAR HUQUQI

Turdiboyeva Visola Shuxrat qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti Biznes huquqi va sud himoyasi fakulteti 1-bosqich talabasi

Elektron pochta: ilmiyizlanuvchi@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada xalqaro huquqda ayollar huquqlarining shakllanishi, normativ-huquqiy asoslari va ularni ta'minlash mexanizmlari tahlil qilinadi. Xususan, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, Xotin-qizlarni kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiya (CEDAW), Pekin deklaratsiyasi va Harakatlar platformasining ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, ayollarning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarini amalga oshirishda uchraydigan muammolar, gender tengligi va zo'ravonlikdan himoya masalalari ko'rib chiqiladi. O'zbekiston qonunchiligidagi konstitutsiyaviy kafolatlar ham xalqaro standartlar bilan qiyosiy ravishda baholanib, huquqni qo'llash amaliyotini takomillashtirish yuzasidan takliflar ilgari suriladi.*

Kalit so'zlar: *xalqaro huquq, ayollar huquqlari, gender tengligi, kamsitish, CEDAW, inson huquqlari, zo'ravonlik, teng imkoniyatlar, O'zbekiston.*

ПРАВА ЖЕНЩИН В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

Турдибоева Висола Шухрат кизи

Студентка 1-го курса факультета бизнес-права и судебной защиты

Ташкентского государственного юридического университета

Электронная почта: ilmiyizlanuvchi@gmail.com

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Аннотация. В статье анализируются становление прав женщин в международном праве, их нормативно-правовые основы и механизмы обеспечения. Особое внимание уделяется Всеобщей декларации прав человека, Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (CEDAW), Пекинской декларации и Платформе действий. Рассматриваются проблемы реализации политических, экономических, социальных и культурных прав женщин, гендерное равенство и защита от насилия. Также анализируются конституционные гарантии Республики Узбекистан в сопоставлении с международными стандартами и предлагаются меры по совершенствованию правоприменительной практики.

Ключевые слова: международное право, права женщин, гендерное равенство, дискриминация, CEDAW, права человека, насилие, равные возможности, Узбекистан.

WOMEN'S RIGHTS IN INTERNATIONAL LAW

Turdiboeva Visola Shukhrat kizi
1st-year student of the Faculty of Business Law and Judicial Protection,
Tashkent State University of Law
E-mail: ilmiyizlanuvchi@gmail.com

Abstract. This article examines the development of women's rights in international law, their normative foundations and implementation mechanisms. It focuses on the Universal Declaration of Human Rights, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), and the Beijing Declaration and Platform for Action. The article considers barriers to the

Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

enjoyment of women's political, economic, social and cultural rights, gender equality, and protection from violence. It also reviews constitutional guarantees in Uzbekistan in light of international standards and proposes measures to strengthen implementation and access to effective remedies.

Keywords: international law, women's rights, gender equality, discrimination, CEDAW, human rights, violence, equal opportunities, Uzbekistan.

KIRISH. Ayollar huquqlari inson huquqlarining ajralmas qismi bo‘lib, ularning ta’minlanishi demokratik jamiyat, qonun ustuvorligi va ijtimoiy adolatning muhim mezonlaridan biridir. Ayollar va erkaklarning huquqiy tengligi faqat qonun matnida teng huquqlarni e’lon qilish bilan cheklanmaydi. Bunday tenglik ta’lim, mehnat, sog‘liqni saqlash, siyosiy ishtirok, oilaviy munosabatlar va odil sudlovdan foydalanish kabi sohalarda amalda teng imkoniyatlar yaratilishini ham talab qiladi. Tarixan ayollar ko‘plab jamiyatlarda mulkka egalik qilish, ta’lim olish, saylovlarda qatnashish, mehnat qilish va davlat boshqaruvida ishtirok etish borasida turli cheklovlarga duch kelgan. XX asrda xalqaro inson huquqlari tizimining rivojlanishi ushbu masalani alohida xalqaro-huquqiy tartibga solish zaruratini kuchaytirdi [11]. Bugungi kunda ayollar huquqlarini himoya qilish nafaqat davlatlarning ichki siyosati, balki xalqaro hamkorlik va xalqaro majburiyatlar doirasidagi masala hamdir. Maqolaning maqsadi ayollar huquqlarining xalqaro-huquqiy mazmunini ochib berish, asosiy xalqaro hujjatlar va nazorat mexanizmlarini tahlil qilish hamda O‘zbekiston misolida milliy kafolatlarning ahamiyatini baholashdan iborat.

ASOSIY QISM (MUHOKAMA VA NATIJA). Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda formal-yuridik, tizimli, qiyosiy-huquqiy va tarixiy-huquqiy metodlardan foydalanildi. Formal-yuridik metod orqali xalqaro hujjatlar

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

va O‘zbekiston qonunchiligining tegishli normalari mazmuni o‘rganildi. Tizimli yondashuv ayollar huquqlarini shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar majmui sifatida ko‘rib chiqishga xizmat qildi. Qiyosiy-huquqiy metod xalqaro standartlar bilan milliy huquqiy kafolatlarni solishtirish, tarixiy-huquqiy metod esa ayollar huquqlarining xalqaro miqyosda rivojlanish bosqichlarini yoritish uchun qo‘llanildi. Tadqiqotning normativ manbalarini BMT doirasida qabul qilingan xalqaro hujjatlar, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlariga oid milliy qonunchilik tashkil etadi.

Ayollar huquqlarining xalqaro huquqdagi shakllanishi. 1945-yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Ustavida inson huquqlari va asosiy erkinliklarini jinsidan qat’i nazar hurmat qilish g‘oyasi mustahkamlandi [1]. 1948-yilgi Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi barcha insonlarning qadr-qimmati va huquqlari tengligini e’tirof etdi [2]. Deklaratsiyaning 2-moddasi huquq va erkinliklardan foydalanishda jinsga ko‘ra farqlashga yo‘l qo‘ymaslik prinsipini belgilaydi. 7-modda esa barcha shaxslarning qonun oldida tengligi va qonun tomonidan teng himoya qilinishini kafolatlaydi. Biroq umumiy tenglik qoidalari ayollarga nisbatan tarixan shakllangan, tizimli va ko‘p qirrali kamsitishlarni bartaraf etish uchun yetarli emasligi ayon bo‘ldi. Shu sababli ayollar huquqlariga bag‘ishlangan maxsus xalqaro hujjat zarur edi. 1979-yil 18-dekabrda BMT Bosh Assambleyasi CEDAW konvensiyasini qabul qildi [3]. Konvensiya 1981-yil 3-sentabrda kuchga kirdi. U ayollarga nisbatan kamsitishni aniqlash, davlatlarning majburiyatlarini belgilash va tenglikni amalda ta’minlashga qaratilgan muhim xalqaro shartnomadir. CEDAWning 1-moddasida ayollarga nisbatan kamsitish tushunchasi belgilangan: jinsiga ko‘ra farqlash, istisno qilish yoki cheklash

Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

natijasida ayollarning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, fuqarolik yoki boshqa sohalardagi huquq va erkinliklarini tan olish, ulardan foydalanish yoki amalga oshirish imkoniyatining buzilishi kamsitish hisoblanadi. Konvensiyaning 2-moddasi davlatlardan kamsitishni taqiqlovchi qonunchilik va boshqa choralarni qabul qilishni talab qiladi. 1995-yilda qabul qilingan Pekin deklaratsiyasi va Harakatlar platformasi ayollar huquqlarini rivojlantirishda muhim siyosiy dasturiy hujjat bo‘ldi. Unda ayollar va qizlarning huquqlari universal inson huquqlarining ajralmas qismi ekani ta’kidlanib, ta’lim, sog‘liqni saqlash, iqtisodiyot, siyosiy qarorlar qabul qilish, zo‘ravonlikka barham berish va institutsional mexanizmlarni kuchaytirish kabi yo‘nalishlar belgilandi [5; 12].

Ayollarning asosiy huquqlari va xalqaro kafolatlar. Ayollarning siyosiy huquqlari saylovlarda qatnashish, saylanish, davlat boshqaruvida ishtirok etish, jamoat tashkilotlari faoliyatida qatnashish va davlat siyosatini shakllantirishga ta’sir ko‘rsatish imkoniyatlarini qamrab oladi. CEDAWning 7-moddasi ayollarning siyosiy va jamoat hayotida erkaklar bilan teng asosda ishtirok etishini ta’minlashga qaratilgan. Iqtisodiy huquqlar mehnat qilish, kasbni erkin tanlash, teng qiymatdagi mehnat uchun teng haq olish, mehnat sharoitlaridan foydalanish, ijtimoiy ta’minot va iqtisodiy resurslarga egalik qilish imkoniyatlarini o‘z ichiga oladi. CEDAWning 11-moddasi bandlik sohasidagi tenglikni, jumladan ishga qabul qilish, kasbiy tayyorgarlik, lavozimda o‘sish va mehnat sharoitlarida teng imkoniyatlarni nazarda tutadi. Ta’lim olish huquqi ayollarning mustaqil qaror qabul qilishi, iqtisodiy faolligi va jamiyat hayotida to‘laqonli ishtirok etishining muhim shartidir. CEDAWning 10-moddasi ta’limning barcha bosqichlarida teng imkoniyatlar, kasbiy yo‘naltirish, stipendiya va ta’lim dasturlaridan teng foydalanishni nazarda tutadi. Sog‘liqni saqlash va reproduktiv salomatlik huquqlari ayollarning sifatli

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

tibbiy xizmatlardan foydalanishi, homiladorlik va tug‘ruq bilan bog‘liq tibbiy yordam olishi hamda sog‘lig‘i yuzasidan xabardor qaror qabul qilishi bilan bog‘liq. CEDAWning 12-moddasi sog‘liqni saqlash xizmatlaridan teng foydalanishni ta’minlashga qaratilgan. Oilaviy munosabatlarda tenglik ham alohida ahamiyatga ega. CEDAWning 16-moddasi nikoh tuzish, nikoh davomida va nikoh bekor qilinganda er-xotinning teng huquq va majburiyatlarini e’tirof etadi. Nikoh faqat erkin va to‘liq rozilik asosida tuzilishi lozim.

Kamsitish va zo‘ravonlikka qarshi xalqaro-huquqiy himoya. Ayollarga nisbatan zo‘ravonlik ularning hayoti, sog‘lig‘i, sha’ni, erkinligi va teng huquqliligiga tajovuz qiluvchi jiddiy huquqbuzarlikdir. Jismoniy, ruhiy, jinsiy va iqtisodiy zo‘ravonlik ayollarning ta’lim olishi, mehnat qilishi hamda jamoat hayotida ishtirok etishiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Zo‘ravonlikning oldini olish faqat jazolash choralaridan iborat bo‘lmasligi kerak; profilaktika, jabrlanuvchini himoya qilish, xavfsiz boshpana, tibbiy va psixologik yordam hamda huquqiy maslahat tizimi ham zarur. CEDAW qo‘mitasining umumiy tavsiyalari konvensiya normalarini talqin qilishda muhim o‘rin tutadi. Xususan, 19-sonli umumiy tavsiya va uning yangilangan 35-sonli tavsiyasi ayollarga nisbatan gender asosidagi zo‘ravonlikni kamsitishning shakli sifatida ko‘radi [6; 7]. Davlatlar bunday zo‘ravonlikning oldini olish, tergov qilish, aybdorlarni javobgarlikka tortish va jabrlanuvchilarga samarali himoya vositalarini taqdim etish bo‘yicha tegishli choralarni ko‘rishi lozim. Kamsitishning ayrim shakllari bir-biri bilan kesishishi mumkin. Masalan, nogironligi bo‘lgan, qishloq joylarda yashovchi, migrant yoki kam ta’minlangan ayollar bir vaqtning o‘zida bir necha to‘siqlarga duch kelishi ehtimoli mavjud. Shu sababli davlat siyosati ayollarning turli ijtimoiy holatini hisobga oladigan, manzilli va inklyuziv yondashuvga asoslanishi kerak.

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Xalqaro nazorat va himoya mexanizmlari. CEDAW ijrosini nazorat qilish uchun Xotin-qizlarga nisbatan kamsitishlarga barham berish qo‘mitasi tashkil etilgan. Konvensiyaga a’zo davlatlar qo‘mitaga davriy hisobotlar taqdim etadi. Qo‘mita hisobotlarni ko‘rib chiqib, davlatlarga yakuniy mulohazalar va tavsiyalar beradi. Bu jarayon milliy qonunchilik, davlat siyosati va amaliyotdagi kamchiliklarni aniqlashga yordam beradi. CEDAWning Fakultativ protokoli qo‘shimcha tartiblarni nazarda tutadi: belgilangan shartlar asosida jismoniy shaxslar yoki shaxslar guruhlari qo‘mitaga murojaat qilishi, shuningdek qo‘mita jiddiy yoki tizimli buzilishlar yuzasidan surishtiruv o‘tkazishi mumkin [4]. Bunday mexanizmlardan foydalanish tegishli davlatning Fakultativ protokol bo‘yicha majburiyatlariga qo‘shilgan-qo‘shilmaganiga bog‘liq. Xalqaro mexanizmlar milliy sudlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar o‘rnini bosmaydi. Aksincha, ular milliy himoya tizimini to‘ldiradi, davlatlarning xalqaro majburiyatlarini bajarishini baholaydi va huquqiy islohotlar uchun tavsiyalar beradi.

O‘zbekistonda ayollar huquqlarining konstitutsiyaviy va qonunchilik asoslari. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 19-moddasida barcha fuqarolarning jinsi va boshqa belgilardan qat’i nazar qonun oldida tengligi hamda kamsitishga yo‘l qo‘yilmasligi belgilangan [8]. Konstitutsiyaning 58-moddasiga muvofiq, xotin-qizlar va erkaklar teng huquqlidir; davlat xotin-qizlar va erkaklarga jamiyat hamda davlat ishlarini boshqarishda, shuningdek ijtimoiy va davlat hayotining boshqa sohalarida teng huquq va imkoniyatlarni ta’minlaydi [8]. 2019-yil 2-sentabrda qabul qilingan O‘RQ-562-sonli “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun gender tengligini ta’minlashga qaratilgan muhim milliy huquqiy asosdir [9]. Qonun shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni amalga oshirishda teng huquq va

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

imkoniyatlar kafolatlarini belgilaydi. Shu sanada qabul qilingan O‘RQ-561-sonli “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonun esa tazyiq va zo‘ravonlikning oldini olish, jabrlanuvchilarni himoya qilish hamda tegishli davlat organlari faoliyatini tartibga solishga xizmat qiladi [10]. Ushbu qonunchilik normalari xalqaro standartlarni milliy darajada amalga oshirishning muhim vositalaridir. Huquqiy kafolatlarning samaradorligi ularning amalda ishlashi bilan belgilanadi. Shu bois ayollar huquqlari buzilganda murojaat qilish mexanizmlarining qulayligi, himoya orderlari va boshqa himoya choralarining o‘z vaqtida qo‘llanishi, sudlarda ishlarning xolis ko‘rilishi, bepul yoki maqbul narxdagi yuridik yordam hamda davlat organlari faoliyatining hisobdorligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Natijalar muhokamasi. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, xalqaro huquqda ayollar huquqlarini himoya qilish umumiy tenglik prinsipidan maxsus va batafsil majburiyatlar tizimiga tomon rivojlangan. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi tenglikning umumiy poydevorini yaratgan bo‘lsa, CEDAW davlatlarning ayollarga nisbatan kamsitishni bartaraf etish bo‘yicha aniq majburiyatlarini belgilaydi. Pekin deklaratsiyasi esa ushbu majburiyatlarni amaliy siyosat va institutsional choralar bilan mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, qonunchilikda tenglikning e’lon qilinishi real tenglikka avtomatik ravishda olib kelmaydi. Mehnat bozoridagi kasbiy segregatsiya, haq to‘lashdagi tafovutlar, rahbarlik lavozimlarida ayollar ulushining yetarli emasligi, oilaviy zo‘ravonlik, stereotiplar va parvarish mehnatining nomutanosib taqsimlanishi amaliy muammolar bo‘lib qolmoqda. Ushbu holatlar davlat siyosatida huquqiy, iqtisodiy, ma’rifiy va institutsional choralarni uyg‘unlashtirish zarurligini ko‘rsatadi. O‘zbekiston qonunchiligidagi konstitutsiyaviy tenglik kafolatlari hamda 2019-yilgi

Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

maxsus qonunlar xalqaro standartlarga mos huquqiy asosni shakllantiradi. Keyingi bosqichda mazkur normalarning ijrosini muntazam baholash, genderga oid statistik ma’lumotlarni ochiq e’lon qilish, hududlar kesimida xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va huquqbuzarliklar bo‘yicha samarali javobgarlikni ta’minlash dolzarb hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR. Xulosa qilib aytganda, ayollar huquqlari xalqaro huquqning mustaqil va muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, inson huquqlarining universalligi, tengligi va kamsitmaslik prinsiplariga asoslanadi. CEDAW davlatlar zimmasiga ayollarga nisbatan bevosita va bilvosita kamsitishlarni bartaraf etish, teng imkoniyatlarni yaratish hamda huquqlarni samarali himoya qilish majburiyatini yuklaydi. Pekin deklaratsiyasi esa ushbu maqsadlarga erishish uchun keng qamrovli siyosiy yo‘nalishlarni belgilab beradi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Ayollar huquqlariga oid xalqaro shartnomalar va qo‘mita tavsiyalarini milliy qonunchilik hamda huquqni qo‘llash amaliyotida izchil hisobga olish.

2. Gender tengligi bo‘yicha davlat dasturlarining natijadorligini aniq indikatorlar va ochiq statistik ma’lumotlar asosida baholab borish.

3. Oilaviy va boshqa shakldagi zo‘ravonlikdan jabrlangan ayollar uchun huquqiy, psixologik, tibbiy va ijtimoiy yordam xizmatlarining hududiy qamrovini kengaytirish.

4. Ta’lim muassasalari, ish beruvchilar va davlat organlarida gender stereotiplarini kamaytirishga qaratilgan huquqiy-ma’rifiy ishlarni kuchaytirish.

5. Ayollarning siyosiy qarorlar qabul qilishdagi, iqtisodiy faoliyatdagi va rahbarlik lavozimlaridagi ishtirokini rag‘batlantirish.

Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

6. Kamsitish yoki zo‘ravonlik yuzasidan murojaat qilgan shaxslarning maxfiyligi, xavfsizligi va odil sudlovdan foydalanish imkoniyatini kafolatlash.

Demak, ayollar huquqlarini ta’minlash faqat ayollarning manfaatlarini himoya qilish masalasi emas, balki butun jamiyatning barqaror rivojlanishi, demokratik boshqaruv va inson qadr-qimmatini e’zozlashning zarur shartidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Ustavi. 1945.

2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. BMT Bosh Assambleyasining 217 A (III)-rezolyutsiyasi, 1948-yil 10-dekabr.

3. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW). UN General Assembly Resolution 34/180, 18 December 1979.

4. Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. 1999.

5. Beijing Declaration and Platform for Action. Fourth World Conference on Women, 1995.

6. Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General Recommendation No. 19: Violence against women. 1992.

7. Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General Recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19. 2017.

8. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-aprel, 19- va 58-moddalar. https://constitution.uz/

9. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentabrdagi O‘RQ-562-son “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni.

Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

10. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentabrdagi O‘RQ-561-son “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonuni.

11. BMT Inson huquqlari bo‘yicha Oliy komissari boshqarmasi. Women’s human rights and gender equality. https://www.ohchr.org/

12. BMT Xotin-qizlar tashkiloti (UN Women). Beijing Declaration and Platform for Action. https://www.unwomen.org/